

УДК 373.5.016: 82 243

Спірічева О.В.

ОСНОВНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТІСНОЇ МОДЕЛІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті досліджуються основні передумови формування теоретичної моделі навчання іноземної мови шляхом реалізації компетентнісного підходу. Проаналізовано основні визначення терміну компетентність. Розглянуто її різновиди: ключові, комунікативні, професійні. Охарактеризовано роль компетентностей у формуванні теоретичної моделі навчання іноземної мови. Досліджено застосування терміну "теоретична модель" як спеціально сконструйованої дидактичної системи з певними необхідними компонентами, реалізація якої дасть можливість сформувати іншомовну професійну компетентність фахівця. У статті сформульовано основні необхідні передумови для створення теоретичної моделі навчання іноземної мови як необхідної складової у формуванні іншомовної професійної комунікативної компетентності.

Ключові слова: компетентність, ключові компетентності, комунікативна компетентність, теоретична модель навчання іноземної мови.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зміни в освітніх процесах нашої країни, розвиток соціально-політичних та економічних відносин у світі, різносторонні вимоги до виконання професійних завдань потребують у сучасного фахівця володіння не лише знаннями, вміннями та навичками, а й здатності працювати творчо і динамічно, проявляти себе як активну, ініціативну особистість у змінних реаліях сьогодення. Нажаль, сучасні освітні програми з навчання іноземної мови спрямовані на отримання загальноосвітніх знань у той час, як для фахівця необхідним є практичне володіння мовою. У цьому полягає **проблемність** даної ситуації. З огляду на це, саме компетентнісний підхід дозволить сформувати ефективну теоретичну модель навчання іноземної мови, спрямовану на підготовку фахівця, здатного виконувати професійні завдання вчасно та ефективно, мислити перспективно, усвідомлювати відповідальність при виконанні своїх професійних обов'язків тощо. Розвиток поняття компетентності набув досить широкого висвітлення та багатоаспектного формулювання, проте досить проблематичним залишається створення відповідних передумов для теоретичної моделі навчання іноземної мови як необхідної складової професійної підготовки фахівця.

Протиріччя між існуючими загальноосвітніми підходами у навчанні іноземної мови та необхідністю формування професійно успішного фахівця, здатного застосовувати отримані знання у своїй професійній діяльності, зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі формування поняття компетентності та її класифікації присвячено дуже багато наукових досліджень зарубіжних та вітчизняних учених (І. Зимня, Дж. Равен, Н. Хомський, С. Хоцкіна, В. Хутмакер та ін.). Питання формування комунікативної компетентності розвивали Н. Бутенко, В. Вятутнев, В. Введєвський, Ю. Солодовнікова, Д. Хаймз та ін. Реалізація компетентнісного підходу через створення теоретичної моделі навчання представлено в працях О. Козакової, Ю. Солодовнікової, Н. Ріттель та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури з обраних напрямів дозволяє зауважити, що у процесі формування теоретичної моделі навчання іноземної мови, яка б відповідала вимогам підготовки фахівців, окрему увагу слід приділити з'ясуванню необхідних передумов для формування даної теоретичної моделі.

Метою статті є формулювання необхідних передумов для створення ефективної теоретичної моделі формування іншомовної професійної комунікативної компетентності у процесі підготовки фахівців.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні багато науковців [5; 7; 11] розглядають поняття ключових компетентностей як таких, що мають набуватися для успішної роботи, а також для подальшої освіти: компетентність у соціально-цивільній сфері; компетентність у сфері соціальної комунікації; компетентність у соціально-індивідуальній сфері; компетентність в інформаційній сфері; компетентність у професійно-трудова сфері. Узагальнюючи дані дослідження, І. Зимня класифікує усі компетентності на такі основні види: *ключові* (основні); *професійні та навчальні* (формується і проявляються у видах діяльності людини); *соціальні* (характеризують взаємодію людини із суспільством, соціумом, іншими людьми) [5, с. 8].

Серед європейських вчених В. Хутмахер визначає у своїй доповіді п'ять ключових компетентностей, схвалених Радою Європи:

- політичні та соціальні компетентності, такі як здатність брати на себе відповідальність, брати участь у прийнятті групових рішень, розв'язувати конфлікти без насильства, брати участь у підтримці та вдосконаленні демократичних інститутів;

- компетентності, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві. Для того, щоб контролювати прояви расизму і ксенофобії та розвитку клімату нетолерантності, освіта має забезпечити молодь міжкультурними компетентностями, такими як сприйняття відмінностей, повага до інших та здатність жити з людьми інших культур, мов та релігій;

- компетентності, що відносяться до володіння усною та письмовою комунікацією, які є особливо важливими для роботи та соціального життя, з акцентом на те, що людям, які не володіють ними загрожує соціальна ізоляція. У цьому ж контексті комунікації все більшого значення набуває володіння більше, ніж однією іноземною мовою;

- компетентності, пов'язані із зростанням інформатизації суспільства. Володіння цими технологіями, розуміння їхнього застосування, недоліків та переваг, способів критичного судження відносно інформації, що розповсюджується масмедійними засобами та рекламою;

- здатність навчатися протягом життя у контексті безперервної освіти як особистого професійного, так і соціального життя [11, с. 11].

Сутність реалізації компетентнісного підходу в рамках ключових компетентностей за визначенням В. Хутмахера науковець І. Зимня характеризує такими компонентами: готовністю до проявів особистісних властивостей у діяльності, поведінці людини; знанням засобів, способів, програм виконання дій, розв'язання соціальних і професійних завдань, реалізації правил і норм поведінки, що являє собою зміст компетентностей; досвідом реалізації знань та вмінь; ціннісно-смысловим відношенням до змісту компетентності, його особистою значимістю; емоційно-вольовою регуляцією як здатністю адекватно ситуаціям соціальної та професійної взаємодії регулювати прояви компетентності.

У процесі формування іншомовної комунікативної професійної компетентності значної уваги набуває кожна з цих компетентностей, оскільки людина є як частиною суспільства, так і професіоналом у певній сфері діяльності. Отже, компетентності є тісно пов'язаними з різними аспектами життя людини і водночас суттєво впливають на здатність реалізації людини у суспільстві. З цією метою доцільним вважаємо розглянути загальне поняття компетентності.

У Законі про вищу освіту України термін компетентність набуває визначення – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [8]

Цікавим є визначення поняття компетентності С. Хоцкіною. Вона розглядає компетентність як інтегральну якість, яка виявляється в загальній готовності (за наявності здібностей) до діяльності, заснованої на знаннях, досвіді та орієнтованої на самостійну успішну діяльність. Поняття компетентність пов'язане зі здатністю виконувати вимоги високого рівня складності під час здійснення виконавських функцій [10].

Таким чином, з огляду на вищеозначене, ми вважаємо, що практичне спрямування компетентнісного підходу характеризується його сутністю, де результат освіти залежить від певного рівня знань, умінь і навичок, які визначають здатність/готовність особи ефективно виконувати свої професійні обов'язки, усвідомлення відповідальності за свої дії та впевненої поведінки у будь-яких стандартних і нестандартних ситуаціях.

У системі підготовки у вищих навчальних закладах широкого застосування набуває розвиток іншомовної комунікативної компетентності.

Питання іншомовної комунікативної компетентності розвинув російський вчений М. Вятютнев. Зміст цього поняття він визначав як здатність людини до спілкування в одному, декількох чи усіх видах мовленнєвої діяльності, яка являє собою здобуту якість особистості в процесі комунікації або спеціально організованого навчання. [4].

Дослідник В. Введенський характеризує комунікативну компетентність як здатність людини встановлювати й підтримувати контакти з іншими людьми; сукупність знань, умінь і навичок із вербальних і невербальних засобів для адекватного сприйняття і відображення дійсності в різних ситуаціях спілкування; конгломерат знань, мовних і немовних умінь і навичок спілкування, які передбачаються під час природної соціалізації, навчання і виховання [3, с. 17].

Цікавою є позиція науковців щодо професійної спрямованості комунікативної компетентності. Н. Бутенко вважає, що комунікативна компетентність співвідносна із сукупністю знань, умінь, навичок, розвиток якої є необхідною умовою ефективної професійної діяльності [2, с. 34]. Саме комунікативна компетентність є проміжною ланкою для професійної компетентності, оскільки дозволяє на заснованих знаннях та досвіді реалізувати професійне спілкування, організувати власні стратегії комунікативної поведінки, усвідомлювати мотиви та наміри процесу комунікації.

Огляд розвитку поняття компетентності від його широкого значення (ключові компетентності) до його вузького визначення (іншомовна професійна комунікативна компетентність), усвідомлення та

врахування усіх його складових дозволяє визначити належні передумови реалізації поняття компетентності та формування теоретичної моделі навчання іноземної мови з метою формування іншомовної професійної комунікативної компетентності у певній галузі. Словник педагогічних термінів тлумачить модель як штучно створений об'єкт у виді схеми, таблиці, малюнку тощо, який, аналогічно до досліджуваного об'єкту, відображає та відтворює у простішому, зменшеному виді структуру, властивості, взаємозв'язки та відношення між елементами досліджуваного об'єкта [7, с. 133].

Словник методичних термінів характеризує модель навчання як індивідуальну інтерпретацію викладачем на заняттях методу навчання стосовно конкретних цілей та умов роботи. Модель навчання являє собою певну ланку для передачі уявлення про навчальну діяльність на науково-емпіричному рівні [1].

Учена О. Казакова вважає, що теоретична модель для кожної спеціальності розкриває ціль, наукові підходи, принципи, зміст, форми та методи навчання, а його можливий результат має бути виражений певними компетентностями [6, с. 137].

Найбільш влучним та глибоким, на нашу думку, є визначення теоретичної моделі Ю. Солодовніковою. На її думку, модель формування іншомовної комунікативної компетентності являє собою спеціально сконструйовану дидактичну систему, спрямовану на формування іншомовної комунікативної та загальної професійної компетентностей, необхідних для творчої реалізації професійної діяльності у певній галузі, а також на розвиток, виховання та розширення професійного світогляду студентів/слухачів. Модель передбачає наявність таких компонентів: ціль, наукові підходи, принципи, критерії та рівні сформованості іншомовної комунікативної та загальної професійної компетентностей спеціалістів, технології, а також умови, що забезпечують ефективну реалізацію даної моделі [9, с. 18].

Наведені вище визначення дають підстави для формування власної теоретичної моделі підготовки у певній галузі, основні компоненти якої будуть носити професійно спрямований характер. З цього приводу слід визначити основні передумови для формування такої моделі: можливість інтеграції змісту спеціальних дисциплін у дисципліну "Іноземна мова"; проблемність під час виконання слухачами творчих завдань; присутність елемента ситуативності, близької до функціональних обов'язків; наявність стандартних і нестандартних ситуацій у процесі навчання; мотиваційний фактор як необхідна складова підвищення ефективності навчання; застосування педагогічних технологій, спрямованих на розвиток іншомовних комунікативних навичок; застосування інформаційно-комунікаційних технологій; застосування мультимедійних матеріалів професійної спрямованості; формування свідомого та ініціативного ставлення у процесі навчання.

Отже, у процесі аналізу ми дійшли висновку, що створення даних передумов у процесі реалізації теоретичної моделі навчання іноземної мови буде сприяти формуванню іншомовної професійної комунікативної компетентності, що є необхідною складовою професійної підготовки фахівця. А здобуття найвищого рівня сформованості іншомовної професійної комунікативної компетентності характеризує здатність особи, яка набула іншомовних знань, умінь, навичок у фаховій галузі, вільно оперувати ними у своїй професійній діяльності, діяти компетентно у будь-яких стандартних і нестандартних професійних ситуаціях, встановлювати необхідні контакти, успішно вирішувати професійні завдання тощо.

Висновки. Згідно із пріоритетним завданням вищої школи – підготувати фахівця, спроможного сприймати індивідуальні та соціальні потреби та задовольняти їх, кваліфіковано будувати професійну діяльність, здатного ефективно діяти у стандартних і нестандартних професійних ситуаціях, розв'язувати типові професійні завдання, ми спробували визначити необхідні передумови для створення теоретичної моделі формування іншомовної професійної комунікативної компетентності у процесі підготовки фахівців, з'ясували поняття комунікативних компетентностей у системі загальних ключових компетентностей.

Використані джерела

1. Азимов Э.Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика) / Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин. – М.: Издательство ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Бутенко Н. Компетенції сучасного викладача вищої школи в контексті реалізації його місії / Н. Бутенко // Вісник Львівського університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 25. – Київ: КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, 2009. – С. 31–39.
3. Введенский В.Н. Коммуникативная компетентность педагога: характеристика, способы совершенствования. / В.Н. Введенский – СПб.: ИОВ РАО, 2003. – 52 с.
4. Вятютнев М.Н. Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах / М.Н. Вятютнев // Русский язык за рубежом. – 1977. – № 6 – С. 38–45.
5. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И.А. Зимняя // Труды методологического семинара "Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы". – М.: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.

6. Казакова О.П. Профессионально ориентированное обучение иностранным языкам / О.П. Казакова // Известия Южного федерального университета. Педагогические науки. – 2011. – № 6 – С. 137.
7. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – Москва: ИКЦ "МарТ": Ростов н/Д.: Издательский центр "МарТ", 2005. – 448 с.
8. Про вищу освіту: Закон від 01.07.2014 № 1556 – VII / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
9. Солодовникова Ю.Ю. Формирование иноязычной коммуникативной компетентности как условие совершенствования профессиональной подготовки специалиста социальной работы : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / Ю.Ю. Солодовникова. – Курск, 2009. – 28 с.
10. Хоцкіна С.М. Шляхи реалізації компетентнісного підходу в контексті вищої освіти / С.М. Хоцкіна // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр. / Криворізь. держ. пед. ун-т. Кривий Ріг : КДПУ, 2011. – Вип. 33. – С. 232–241.
11. Nutmacher Walo. Key competencies for Europe//Report of the Symposium. Berne, Switzerland 27-30 March, 1996. Council for Cultural Co-operation (CDCC) // Secondary Education for Europe. Strasburg, 1997. – P. 46.

Spiricheva O.

**MAIN PREREQUISITES FOR CREATING A COMPETENCE MODEL
FOR TEACHING FOREIGN LANGUAGES
AT THE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION**

The article investigates the main prerequisites for creating a theoretical model for teaching foreign languages by means of competence approach. The author suggests that the competence approach will let the expert fulfill his/her professional tasks timely and effectively, realize own responsibility and think prospectively. The main definitions of the term "competence" are analyzed in the article. The types of the term "competence" such as key, communicative and professional are considered. Their role in creating a theoretical model for teaching foreign languages is characterized. The term "theoretical model" as a specially formed didactic system with its definite compulsory components is explored. Its realization will allow forming a professional communicative foreign languages competence of an expert. The article also forms the necessary basic prerequisites for creating a theoretical model of teaching foreign languages as an essential component in the process of forming of professional communicative foreign languages competence.

Key words: *competence, key competences, communicative competence, theoretical model of teaching foreign languages.*

Стаття надійшла до редакції 20.01.2015